

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.68>

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕВЕНТИВНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Швидка Т.І.,*докторка юридичних наук, професорка,
доцентка кафедри господарського права,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
адвокат*

ORCID: 0000-0002-6152-2705

e-mail: Raketa7770@gmail.com

Швидка Т.І. Впровадження інституту превентивної реструктуризації в Україні: проблеми та перспективи.

Однією з ключових тенденцій розвитку сучасного господарського права є переорієнтація інституту банкрутства від суто ліквідаційної моделі до комплексної системи механізмів відновлення платоспроможності. У більшості правових систем світу сьогодні спостерігається зростаюча увага до превентивних заходів, які дозволяють підприємствам, що опинилися у фінансовій скруті, уникнути стану неплатоспроможності та зберегти економічну життєздатність.

В умовах воєнного стану та економічної нестабільності в Україні проблема ефективного врегулювання неплатоспроможності набуває особливої актуальності. Традиційні процедури, закріплені у Кодексі України з процедур банкрутства, здебільшого спрямовані на вже існуючий стан неплатоспроможності й не завжди дозволяють своєчасно запобігти руйнівним наслідкам фінансової кризи. У результаті значна кількість підприємств, які могли б відновити свою платоспроможність, втрачають активи, робочі місця та позиції на ринку.

Прийняття у вересні 2024 року Закону України № 3985-IX, яким було доповнено Кодекс України з процедур банкрутства інститутом превентивної реструктуризації, стало важливим кроком на шляху до гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами. Зокрема, нова процедура імплементує положення Директиви (ЄС) 2019/1023 про рамки превентивної реструктуризації, яка передбачає можливість для боржників ще на ранніх етапах фінансових труднощів домовлятися з кредиторами про план оздоровлення.

У статті досліджено впровадження в Україні інституту превентивної реструктуризації, закріпленого Законом України № 3985-IX від 19 вересня 2024 року, яким було внесено зміни до Кодексу України з процедур банкрутства. Зазначений інститут є новим для національної правової системи та відображає тенденцію до гуманізації законодавства про неплатоспроможність шляхом створення правових механізмів, що дозволяють боржникам на ранньому етапі фінансових труднощів відновити свою платоспроможність і уникнути ліквідації. У центрі уваги статті — аналіз сутності превентивної реструктуризації, її ключових елементів (ініціювання процедури самим боржником, застосування мораторію на задоволення вимог кредиторів, збереження контролю боржника над майном, затвердження плану реструктуризації навіть без згоди всіх кредиторів тощо) та їх співвідношення з традиційними процедурами банкрутства, передбаченими КУЗПБ.

Зроблено висновок, що впровадження превентивної реструктуризації має значний потенціал для підвищення фінансової стабільності підприємств, збереження робочих місць і кредитної культури, а також для забезпечення балансу між інтересами кредиторів і боржників. У статті підкреслюється важливість розвитку судової практики та інституційного забезпечення, зокрема підготовки арбітражних керуючих і адвокатів до супроводу таких процедур. Новий інститут оцінюється як вагомий крок до гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та формування сучасної системи врегулювання неплатоспроможності в Україні.

Ключові слова: превентивна реструктуризація, банкрутство, неплатоспроможність, кредитори, Закон № 3985-IX, Кодекс України з процедур банкрутства, Директива ЄС 2019/1023.

Shvydka T.I. Implementation of the institution of preventive restructuring in Ukraine: problems and prospects.

One of the key trends in the development of modern commercial law is the shift of the bankruptcy institution from a purely liquidation model to a comprehensive system of mechanisms for restoring solvency. In most legal systems worldwide, increasing attention is being paid to preventive measures

that allow enterprises facing financial difficulties to avoid insolvency and maintain economic viability.

In the conditions of martial law and economic instability in Ukraine, the issue of effective insolvency regulation has become particularly relevant. Traditional procedures enshrined in the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures are mainly aimed at an already existing state of insolvency and do not always make it possible to prevent the destructive consequences of a financial crisis in time. As a result, many enterprises that could potentially restore their solvency lose assets, jobs, and market positions.

The adoption in September 2024 of the Law of Ukraine No. 3985-IX, which supplemented the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures with the institution of preventive restructuring, marked an important step toward harmonizing national legislation with European standards. In particular, the new procedure implements the provisions of Directive (EU) 2019/1023 on preventive restructuring frameworks, which provides debtors with the opportunity, at the early stages of financial difficulties, to negotiate a recovery plan with creditors.

This article examines the introduction of the institution of preventive restructuring in Ukraine, established by Law No. 3985-IX of 19 September 2024, which amended the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures. This institution is new to the national legal system and reflects the trend toward the humanization of insolvency law by creating legal mechanisms that allow debtors to restore solvency at an early stage of financial distress and avoid liquidation. The article focuses on analyzing the essence of preventive restructuring, its key elements (debtor-initiated procedure, moratorium on creditor claims, debtor's control over assets, court approval of the restructuring plan even without the consent of all creditors, etc.), and their correlation with traditional bankruptcy procedures provided by the Code.

It is concluded that the introduction of preventive restructuring has significant potential to enhance the financial stability of enterprises, preserve jobs and credit culture, and ensure a balance between the interests of creditors and debtors. The article emphasizes the importance of developing judicial practice and institutional support, particularly the training of insolvency practitioners and lawyers to accompany such procedures. The new institution is assessed as an important step toward harmonizing national legislation with European standards and forming a modern insolvency regulation system in Ukraine.

Key words: preventive restructuring, bankruptcy, insolvency, creditors, Law No. 3985-IX, Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, EU Directive 2019/1023.

Сучасний розвиток права неплатоспроможності характеризується відходом від суто ліквідаційної моделі банкрутства та поступовим формуванням системи інструментів, спрямованих на збереження життєздатних підприємств і підвищення рівня задоволення вимог кредиторів. Європейський Союз протягом останніх десятиліть напрацював комплекс правових механізмів, серед яких ключове місце займають превентивні процедури реструктуризації, що знайшли відображення у Директиві (ЄС) 2019/1023. Вона закріплює принципи раннього втручання, «другого шансу» для боржників та забезпечення ефективності судових і позасудових механізмів відновлення платоспроможності.

Україна, перебуваючи у процесі євроінтеграції та відчуваючи виклики, пов'язані з воєнним станом та економічною нестабільністю, активно реформує законодавство про банкрутство. Прийняття у вересні 2024 року Закону № 3985-IX, яким у Кодекс України з процедур банкрутства було інтегровано інститут превентивної реструктуризації, стало вагомим кроком на шляху гармонізації з *acquis* ЄС. Водночас адаптація європейських стандартів до українських реалій потребує глибокого наукового осмислення та вироблення сталої правозастосовної практики.

Постановка проблеми. Сучасна економічна ситуація в Україні, ускладнена воєнним станом, економічною рецесією та кризовими явищами у фінансовому секторі, актуалізувала необхідність пошуку нових інструментів правового врегулювання неплатоспроможності. Традиційні процедури банкрутства, передбачені Кодексом України з процедур банкрутства (санація, ліквідація, реструктуризація), орієнтовані здебільшого на вже існуючий стан неплатоспроможності й не завжди дозволяють своєчасно запобігти економічному краху підприємства. Відсутність ефективного превентивного механізму ставала причиною втрати життєздатних компаній, зменшення рівня задоволення вимог кредиторів та зростання соціальних ризиків. У цьому контексті впровадження інституту превентивної реструктуризації виступає важливим кроком у реформуванні системи банкрутства України.

Зазначена проблематика є надзвичайно актуальною, оскільки від успішності імплементації превентивних механізмів реструктуризації залежить не лише економічна стабільність підприємницького середовища, а й захист прав кредиторів, підвищення рівня довіри інвесторів, збереження робочих місць та забезпечення стійкого розвитку національної економіки. Крім того, ефективне функціонування цього інституту є передумовою для подальшої гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу та поступової інтеграції у єдиний європейський правовий простір.

Водночас постає низка викликів, які можуть обмежити результативність нової процедури: відсутність усталеної судової практики, що ускладнює прогнозованість правозастосування; ризик зловживань із боку боржників, які можуть використовувати мораторій для ухилення від виконання зобов'язань; недостатня поінформованість кредиторів та бізнес-середовища щодо можливостей превентивної реструктуризації; брак кваліфікованих фахівців для супроводу відповідних процесів. Усе це зумовлює необхідність не лише формального закріплення процедури у законодавстві, а й комплексного наукового аналізу її правової природи, визначення її місця у системі процедур банкрутства, а також оцінки перспектив практичного застосування в умовах сучасних українських реалій.

Метою статті є комплексне дослідження правової природи та основних елементів процедури превентивної реструктуризації, закріпленої Законом України № 3985-IX, аналіз її співвідношення з класичними процедурами банкрутства, а також оцінка перспектив та викликів практичного застосування цього інституту в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та європейських стандартів.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика правового регулювання неплатоспроможності та банкрутства традиційно перебуває у полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. В Україні питанням банкрутства присвячені праці таких дослідників, як Б.М. Поляков, О.В. Дзера, В.С. Щербина, В.В. Луць, О.М. Вінник, Р.Б. Поляков, К.А. Верещагіна, К. Цветкова, І. Миронова, М.О. Долгополова та інші. У своїх роботах вони висвітлюють загальнотеоретичні та господарсько-правові засади інституту банкрутства, особливості його функціонування в умовах воєнного стану, проблематику правового статусу боржника і кредиторів, ефективність регулювання та процесуальні аспекти застосування відповідних процедур.

У міжнародному вимірі орієнтирами для вітчизняних реформ стали UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law (2004) [6] та World Bank Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes (2016) [3], які окреслюють принципи ефективних процедур неплатоспроможності. Значне значення мають також положення Директиви (ЄС) 2019/1023 [4], що зобов'язують держави-члени ЄС створювати механізми превентивної реструктуризації. Досвід США, зокрема процедура *Chapter 11 Bankruptcy Code* [5], часто використовується як порівняльний орієнтир при розробленні національної моделі.

Попри наявність значної кількості досліджень, комплексна наукова оцінка правового та практичного виміру превентивної реструктуризації в Україні, з урахуванням останніх законодавчих новацій, залишається недостатньо розробленою. Це й зумовлює актуальність даної статті.

Виклад основного матеріалу. Превентивна реструктуризація у вітчизняному праві є відносно новим інститутом, закріпленим у Кодексі України з процедур банкрутства (КУзПБ) [1] завдяки прийняттю Закону України № 3985-IX від 19 вересня 2024 року [2]. Її поява відображає загальноєвропейську тенденцію поступової трансформації права про неплатоспроможність із суто ліквідаційного інструмента на універсальний механізм підтримки життєздатних підприємств.

Правова природа цього інституту полягає у створенні механізму відновлення платоспроможності боржника ще до моменту фактичного настання неплатоспроможності. На відміну від класичних процедур банкрутства – санації чи ліквідації – превентивна реструктуризація орієнтована на упередження фінансової кризи, а не на реагування на вже доконаний стан. Вона спрямована на збереження безперервності господарської діяльності підприємства, мінімізацію соціально-економічних втрат і зниження репутаційних ризиків для боржника.

У доктринальному вимірі превентивна реструктуризація визначається як сукупність заходів, ініційованих самим боржником, які спрямовані на узгодження з кредиторами плану відновлення платоспроможності. Важливо, що на відміну від класичного банкрутства, де ключова роль у процедурі належить арбітражному керуючому, у превентивній реструктуризації зберігається модель *debtor-in-possession* – боржник самостійно керує своїм майном і бізнес-процесами.

Законодавець передбачає мінімальне втручання суду у господарську діяльність боржника. Роль суду обмежується забезпеченням необхідного захисту, зокрема через надання мораторію на задоволення вимог кредиторів, а також затвердженням плану реструктуризації. Це дозволяє досягти балансу між оперативністю процесу та правовими гарантіями його легітимності й прозорості.

Як слушно зазначає К.А. Верещагіна, неплатоспроможність (банкрутство), за своєю сутністю будучи економічним явищем, що відображає кризовий стан господарюючого суб'єкта, водночас набуває правової природи через механізми врегулювання наслідків такої неспроможності. Інститут банкрутства виступає своєрідним примусовим стимулом до підвищення ефективності ведення бізнесу, водночас забезпечуючи баланс економічних інтересів кредиторів і держави [7]. Подібного підходу дотримується й В.М. Бабаєв, який підкреслює, що банкрутство слугує не лише способом усунення фінансово неспроможних учасників ринку, а й важливим інструментом оздоровлення економічного середовища [8].

Основними рисами, що відрізняють превентивну реструктуризацію від інших процедур у Кодексі України з процедур банкрутства, є такі:

Ініціатива боржника. Процедура превентивної реструктуризації може бути відкрита лише за ініціативою боржника, тоді як кредитори позбавлені права примусово її порушувати. Такий підхід відображає концепцію «другого шансу» (*second chance*), закріплену у праві ЄС, і спрямований на заохочення підприємців завчасно реагувати на фінансові труднощі, не допускаючи переходу до стану неплатоспроможності. На відміну від класичного банкрутства, де активна процесуальна роль належить кредиторам, у даному випадку пріоритет віддається саморегулюванню та відповідальності боржника за власний фінансовий стан.

Збереження контролю над майном (DIP-підхід). У межах превентивної реструктуризації боржник зберігає контроль над своїм майном та продовжує здійснювати господарську діяльність, тоді як арбітражний керуючий обмежується наглядовими повноваженнями. Подібна модель *debtor-in-possession*, яка широко застосовується у США в межах процедури *Chapter 11*, зарекомендувала себе як ефективний інструмент збереження діючих підприємств. Вона забезпечує боржнику можливість оперативного прийняття управлінських рішень, підтримує безперервність бізнес-процесів та знижує ризики репутаційних втрат [3].

Мораторій на задоволення вимог кредиторів. Суд має право надати боржнику тимчасовий захист від примусового виконання зобов'язань строком до шести місяців. Такий мораторій створює так званий «період тиші», протягом якого боржник може вести переговори з кредиторами та розробляти план реструктуризації. У цей час зупиняються виконавчі дії, арешти майна та інші заходи примусового характеру. Запровадження мораторію покликане забезпечити баланс інтересів сторін: боржнику надається час для відновлення платоспроможності, а кредиторам – гарантії подальшого задоволення їхніх вимог у рамках узгодженого плану.

Затвердження плану судом. Суттєвою особливістю превентивної реструктуризації є можливість судового затвердження плану навіть за відсутності згоди всіх класів кредиторів. Такий механізм (*cross-class cram-down*) дозволяє подолати блокування процесу з боку окремих груп кредиторів, інтереси яких можуть не збігатися із загальною стратегією відновлення платоспроможності. Суд, ухвалюючи рішення, зобов'язаний перевірити справедливість та пропорційність запропонованого плану, а також його реальну здатність забезпечити відновлення діяльності боржника та захист інтересів кредиторів у цілому.

Гнучкість механізму. Превентивна реструктуризація поєднує елементи позасудових домовленостей і судових інструментів. Боржник та кредитори можуть вести переговори безпосередньо, а суд залучається переважно для надання захисних заходів та затвердження плану. Це робить процедуру менш формалізованою, швидшою та дешевшою у порівнянні з класичним банкрутством, зберігаючи водночас необхідний рівень контролю та прозорості.

Таким чином, інститут превентивної реструктуризації в Україні поєднує в собі продебіторські та прокредиторські елементи: з одного боку – він створює сприятливі умови для відновлення бізнесу, з іншого – гарантує кредиторам справедливий захист їхніх прав.

Інститут превентивної реструктуризації, закріплений у Кодексі України з процедур банкрутства, не має на меті витіснення чи заміну традиційних процедур, а функціонує як їх логічне доповнення. Його призначення полягає у розширенні інструментарію врегулювання фінансових труднощів суб'єктів господарювання, створенні своєрідного «буферного механізму» між стабільним станом підприємства та стадією неплатоспроможності, яка вже потребує застосування класичних заходів банкрутства.

На відміну від процедури санації, що застосовується після констатації факту неплатоспроможності та спрямована на відновлення платоспроможності боржника у рамках судового процесу, превентивна реструктуризація вводиться на докритичній стадії. Йдеться про період, коли фінансові труднощі ще не набули незворотного характеру, однак несуть ризик переростання у повну неплатоспроможність. Таким чином, превентивна реструктуризація покликана діяти на упередження, створюючи правові умови для ранньої взаємодії боржника та кредиторів.

У порівнянні з ліквідаційною процедурою, яка передбачає остаточне припинення діяльності боржника та задоволення вимог кредиторів шляхом реалізації його майна, превентивна реструктуризація має принципово інший вектор. Вона орієнтована на збереження боржника як діючої економічної одиниці, підтримання його виробничого, кадрового та фінансового потенціалу. Відповідно, ключова мета полягає не лише у мінімізації втрат кредиторів, а й у збереженні підприємства як учасника ринкових відносин та платника податків.

Ключова функція превентивної реструктуризації носить профілактичний характер, що цілком узгоджується з сучасною європейською доктриною права банкрутства. У Директиві (ЄС) 2019/1023 особливий акцент зроблено саме на превентивних інструментах, які мають забезпечити боржнику

«другий шанс» і зменшити соціально-економічні наслідки банкрутства [4]. Таким чином, в українських умовах превентивна реструктуризація стає важливою складовою гібридної системи врегулювання неплатоспроможності, що поєднує елементи продебіторського підходу (захист боржника, збереження бізнесу) та прокредиторського підходу (забезпечення справедливого балансу інтересів кредиторів).

Надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС відкриває нові можливості для розвитку законодавства про банкрутство та формування стабільного і прозорого бізнес-середовища. Передусім це стосується удосконалення процедур банкрутства шляхом їх спрощення та прискорення, що забезпечить ефективність і прозорість процесів. Важливим є також створення сприятливого інвестиційного клімату, адже гармонізація законодавства з європейськими стандартами підвищує довіру іноземних інвесторів. Крім того, реформування інституту банкрутства сприятиме посиленню правової захищеності кредиторів і боржників та розширенню міжнародного співробітництва з країнами ЄС у цій сфері [9].

У цьому ж руслі європейська інтеграція виступає не лише політичним вектором, але й практичним каталізатором модернізації інституту банкрутства в Україні. Саме виконання зобов'язань перед ЄС зумовлює необхідність впровадження нових механізмів, які відповідають сучасним підходам до врегулювання неплатоспроможності. Одним із таких інструментів стало запровадження превентивної реструктуризації, що поєднує профілактичну функцію та орієнтацію на збереження життєздатних підприємств.

Впровадження інституту превентивної реструктуризації в Україні безпосередньо зумовлене євроінтеграційними зобов'язаннями держави. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає поступове наближення національного законодавства до *acquis* ЄС, зокрема у сфері корпоративного права та врегулювання неплатоспроможності. У цьому контексті ключовим орієнтиром стала Директива (ЄС) 2019/1023 про рамки превентивної реструктуризації, яка вимагає від держав-членів створення ефективних механізмів раннього реагування на фінансові труднощі. Її концепція ґрунтується на ідеї «другого шансу» (*second chance*) для боржників, що дозволяє життєздатним підприємствам уникнути ліквідації та продовжити діяльність за умови реструктуризації боргів.

Порівняння із правовою системою США демонструє певну спорідненість українського підходу з процедурою *Chapter 11 Bankruptcy Code* [5]. Американська модель передбачає збереження управління підприємством за боржником (модель *debtor-in-possession*), можливість розроблення плану реструктуризації та його затвердження навіть без згоди всіх кредиторів (*cram-down*). Ці елементи отримали відображення і в українській правовій моделі, що свідчить про запозичення кращих зарубіжних практик із урахуванням національної специфіки.

Водночас українська процедура превентивної реструктуризації має власні особливості, зумовлені контекстом воєнного стану та економічної нестабільності. Вони проявляються у більш жорсткому балансі між захистом боржника та забезпеченням прав кредиторів, а також у необхідності гарантувати стабільність критично важливих секторів економіки.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити низку узагальнень і висновків.

Впровадження інституту превентивної реструктуризації є закономірним етапом розвитку українського законодавства про неплатоспроможність, що відповідає сучасним європейським та міжнародним тенденціям. Новий інститут розширює спектр правових засобів врегулювання фінансових труднощів і наближає національне регулювання до стандартів ЄС, визначених Директивою (ЄС) 2019/1023.

Правова природа превентивної реструктуризації полягає у створенні гнучкого механізму відновлення платоспроможності боржника ще до фактичного настання неплатоспроможності. Її ключові риси – ініціювання боржником, збереження контролю над майном, застосування мораторію та можливість затвердження плану судом навіть без повної згоди кредиторів – відрізняють її від традиційних процедур банкрутства (санації та ліквідації).

Українська модель превентивної реструктуризації поєднує європейський превентивний підхід і американський досвід *Chapter 11 Bankruptcy Code*, але водночас адаптована до специфічних умов воєнного стану та економічної нестабільності. Це робить її гібридним інструментом, спрямованим як на захист боржника, так і на забезпечення прав кредиторів.

Разом із тим застосування нової процедури супроводжується низкою викликів: ризиком зловживань боржниками мораторієм, труднощами у досягненні консенсусу між кредиторами, необхідністю формування сталої судової практики, потребою у підготовці кваліфікованих фахівців та низьким рівнем фінансової культури бізнесу.

Практичне значення превентивної реструктуризації полягає у можливості збереження життєздатних підприємств, мінімізації соціально-економічних наслідків банкрутства, підвищенні

довіри кредиторів та інвесторів, а також у сприянні інтеграції України до європейського правового простору.

Отже, превентивна реструктуризація має потенціал стати дієвим інструментом правового регулювання неплатоспроможності, але її ефективність залежатиме від комплексної імплементації: удосконалення законодавчих механізмів, напрацювання сталої судової практики, професійної підготовки учасників процесу та підвищення правової і фінансової культури бізнес-середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 20–21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
2. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо запровадження інституту превентивної реструктуризації: Закон України № 3985-IX від 19.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3985-20#Text>.
3. World Bank. Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes. Washington: World Bank Group, 2016. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/391341619072648570/pdf/Principles-for-Effective-Insolvency-and-Creditor-and-Debtor-Regimes.pdf>.
4. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt. Official Journal of the European Union. L 172/18. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj/eng>.
5. U.S. Bankruptcy code. Chapter 11. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>.
6. UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. United Nations, 2004. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law.
7. Верещагіна К.А. Банкрутства суб'єктів господарювання, майно (активи) яких розташовані на тимчасово окупованих територіях України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 47–56. <https://doi.org/10.32782/39221469>.
8. Бабаєв В.М. Банкрутство підприємств будівельної галузі України: стан, проблеми і шляхи їх вирішення : монографія. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2016. 724 с. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/46953/1/Банкрутство%20сборка.pdf>.
9. Верещагіна К.А. До питання застосування законодавства про банкрутство під час дії воєнного стану. *Актуальні проблеми політики*. 2025. № 75. С. 289–294. <https://doi.org/10.32782/app.v75.2025.39>.
10. Пригуза П.Д. Довести до ліквідації. *Закон і Бізнес*. 3 квітня 2020. URL: <https://zib.com.ua/ua/141949.html>.
11. Цветкова К., Миронова І. Банкрутство в період дії воєнного стану: що встановлено новими законами. URL: https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/13882_bankrutstvo-v-perod-d-vonnogo-stanu-shcho-vstanovleno-novimi-zakonami.
12. Долгополова М.О. Порівняльний аналіз ефективності адміністративно-правового регулювання процедур банкрутства у світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2024. С. 93–97. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-3-15>.
13. Поляков Р.Б. Сутність відносин банкрутства (неплатоспроможності). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* 2023. № 2. С. 63–73 URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2023/10.pdf.
14. Устименко В.А., Задихайло Д.В., Джабраїлов Р.А., Мамутов В.К. Бобкова А.Г. Щербина В.С. Вінник О.М. Подцерковний О.П. Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти томах. Том 15. Господарське право. Харків, «Право», 2019. С. 63.